

Opis źródła:

Latopis kijowski to jeden z najważniejszych pomników średniowiecznej historiografii ruskiej. Został skompilowany pod koniec XII albo w pierwszych latach XIII wieku w Kijowie jako bezpośrednia kontynuacja starszej o kilkadziesiąt lat *Powieści dorocznej* (*Powieści minionych lat*) – na kartach rękopisów z grupy hipackiej wraz z nią tworzy spójną opowieść. Jest źródłem bardzo niejednorodnym: jego twórcy wykorzystali w procesie tworzenia szereg pomniejszych tekstów pochodzących z różnych regionów Rusi, w które niezbyt mocno ingerowali. Na ich bazie stworzyli opowieść o losach podzielonego państwa Rurykowiczów. Należy zatem pamiętać, że czytając *Latopis kijowski* mamy do czynienia w sporej mierze z dokumentowaniem czasów współczesnych twórcom, a nie rekonstruowaniem odleglejszej przeszłości. Ostatni redaktor ruskiego źródła, jak podpowiada jego nazwa, był związany z Kijowem: jego ambicją było co prawda tworzenie narracji ogólnoruskiej, ale w praktyce mamy do czynienia przede wszystkim z perspektywą mieszkańca Rusi Południowej. Głównymi wątkami narracji są rywalizacja Rurykowiczów o tron w głównym grodzie oraz walka z zagrożeniem ze strony ord połowieckich. *Latopis kijowski* dostarcza też cennej wiedzy na temat stosunków książąt ruskich z sąsiadami. W niektórych przypadkach twórca kieruje uwagę czytelnika w stronę północno-wschodniej części domeny Rurykowiczów i tamtejszych pograniczy z Bułgarią nadwołżańską i ludami ugrofińskimi.

Miejsce wydania:

Ипатьевская летопись, Санкт-Петербург 1908 (seria: *Полное Собрание Русских Летописей*, t. 2).

Latopis kijowski 1118–1158, oprac. tłum. E. Goranin, Wrocław 1995 (*Slavica Wratislaviensia*, t. 86)

Latopis kijowski 1159–1198, oprac. tłum. E. Goranin, Wrocław 1995 (seria: *Slavica Wratislaviensia*, t. 40),

Miejsce przechowywania:

Библиотека Российской академии наук в Санкт-Петербурге, шифр 16.4.4.

Tekst źródła:

1183/1184 – wyprawa księcia suzdalskiego Wsiewołoda Jurijewicza na Bułgarię nadwołżańską

„Byli popłynęli Wołgą na Bułgarów [i] przy płynęli na miejsce, gdzie jest wyspa zwana Isady, przy ujściu Cewki. Wyszli na brzeg i tam pozostawili wszystkie nosady i galeje i białojeziński pułk też zostawił [Wsiewołod] przy nich. Sami zaś pojechali konno w ziemię bułgarską ku wielkiemu grodowi Srebrnych Bułgarów. Bułgarzy zaś widząc mnóstwo ruskich pułków nie mogli się przeciwstawić i zamknęli się w grodzie. Książęta tedy młodszy zachcieli jechać ku bramie grodu, bić się. I trafiono tam przez kolczugę pod serce Izjasława Glebowicza, synowca Wsiewołodowego. I przynieśli go ledwie żywego do taboru. I smucił się wielce Wsiewołod, i wszyscy książęta i drużyna przygnębiona była. Okoliczne zaś grody bułgarskie, Sobiekulanie i Czelmata, połączyli się z innymi Bułgarami, zwanymi Temtuzi. I zebrało się ich 5000; i poszli w nasadach, a z Torczeska (?) konno. Gdy przyjechali przeciw łodziom ruskim, wysiedli na wyspie tej i poszli na Ruś, a Ruś, wspierana pomocą Bożą, uszykowawszy pułk poszła przeciw nim. I zwarli się z nimi. Oni zaś widząc [Ruś], rzucili się do ucieczki, a nasi pognali [za nimi], siekąc pogańskich Bochmitów. I przybiegli ku Wołdze i powskakiwali do uczanów, i tu niespodziewanie przewrócili się uczany, i tak utonęło ich ponad tysiąc. I pomógł Bóg Rusi –

zwyciężyli ich i zabili i ich półtrzecia tysiąca. A tamci [Rusini] wracali ku łodziom, nie wiedząc o tym, co się stało, że łodziarze przed nimi zwyciężyli wojsko bułgarskie. I wychwalali Boga, że tak się stało. Na tej też wyspie, na Isadach, zmarł książę Izjasław Glebowicz od rany zadanej przez strzałę. I oporządziwszy jego działo włożyli je do łodzi i powieźli ze sobą i położyli we Włodzimierzu [nad Kłazmą] w [cerkwi] Świętej Bogurodzicy o złotej kopule.”¹

Słowniczek pojęć:

Bułgaria nadwołżańska, Srebrni Bułgarzy – wieloetniczne państwo muzułmańskie, które do czasów podbojów mongolskich w pierwszej połowie XIII wieku kontrolowało tereny w dorzeczu Wołgi i Kamy, stąd bywa nazywane także Bułgarką kamską.

Nosady i galeje, uczany – typy łodzi.

Bochmici – tradycyjne ruskie określenie muzułmanów (dosłownie „mahometanie”).

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Jaką drogą książęta ruscy przedostali się do wyspy Isady, która stanowiła symboliczne przejście na teren Bułgarii nadwołżańskiej? Wskaż przynajmniej dwa elementy, które o tym świadczą.
2. Wskaż element, który świadczy o tym, iż zmarły w czasie wyprawy Izjasław Glebowicz był przez twórcę źródła postrzegany jako bojownik za wiarę chrześcijańską.
3. Wskaż dwa elementy, na podstawie których możemy stwierdzić, że wódz wyprawy nie był ojcem zmarłego księcia.

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Twórca źródła określił muzułmańskich Bułgarów zarówno mianem „Bochmitów”, jak i „pogan”. Jakich ludzi w ogólności mógł zaliczać do tej drugiej kategorii?
2. Co znaczy, że Bułgarzy poszli „na Ruś”?
3. Wymień elementy świadczące o tym, że opisane działania wojenne twórcy latopisu postrzegali jako walkę za wiarę chrześcijańską.

Wskazówki:

Nazwy łodzi, wymienione także w Słowniczku, a także czasownik „przyłynęli” jednoznacznie świadczą o tym, że do Isadów Rusini dotarli drogą wodną. Wołga stanowiła swoisty łącznik między domeną Rurykowiczów a państwem bułgarskim.

Elementami świadczącymi o tym, że wojnę z Bułgarią postrzegano jako walkę za wiarę są padające w tekście określenia na wroga („pogańscy Bochmici”), wskazujące na różnicę religijną, odwołania do pomocy boskiej a także podkreślenie, że Izjasława Glebowicza pochowano w głównym sanktuarium we Włodzimierzu nad Kłazmą. Książę ten nie mógł być synem wodza wyprawy, czyli Wsiewołoda, gdyż twórca źródła podaje jego patronimik (Glebowicz, a nie Wsiewołodowicz), a także określa go mianem „synowca”, a nie „syna”. „Poganie” w rozumieniu twórcy przekazu to wszyscy ludzie niewyznający wiary chrześcijańskiej – z tego powodu „poganami” mogli być dl Rusina także muzułmanie.

¹ *Latopis kijowski 1159-1198*, s. 127-129; *Ипатьевская летопись*, kol. 625-626/

Literatura pomocnicza:

Poppe A., *Latopis ipatjewski, Latopisarstwo staroruskie*, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich*, t. 3, red. G. Labuda,, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 20-27.

Kubiak W., *Bułgarzy kamscy*, [w:] *Słownik Starożytności Słowiańskich*, t. 1, red. red. G. Labuda, W. Kowalenko, T. Lehr-Splawiński, Wrocław-Warszawa-Kraków, Poznań 1961, s. 202-203.

Jakubowski W., Łużny R., *Literatura staroruska*, Warszawa 1971.

Kijas A., *Ruś*, Poznań 2014.

Najważniejsze cezury:

Twórca latopisu umieścił relację pod 6690 rokiem według bizantyńskiej rachuby od stworzenia świata, co odpowiada okresowi od marca 1183 do końca lutego 1184 roku według ery dionizyjskiej.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Arkadiusz Siwko